πολιτισμός

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες (23)

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου: μια ιστορία μισού αιώνα

Η προϊστορία του σημερινού θέματος ξεκινά από το έτος 1964, όταν το Λύκειο των Ελληνίδων επί προεδρίας της αείμνηστης Μαρίας Τσιριμονάκη κατάρτισε μια ομάδα συλλογής λαογραφικού υλικού, στην οποία συμμετείχαν ο Χριστόφορος Σταυρουλάκης, ο Λεωνίδας Καούνης, η Ελένη Παπαδογιάννη και άλλοι δραστήριοι συμπολίτες. Τότε ήταν που ο Χριστόφορος Σταυρουλάκης συνέλαβε την ιδέα ίδρυσης ενός αμιγούς λαογραφικού συλλόγου, πράγμα το οποίο έκανε πράξη το 1965, μετά από κάλεσμα και μεγάλη συγκέντρωση Ρεθεμνιωτών στον κινηματογράφο «Ευφροσύνη».

Έτσι ιδρύθηκε η **Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνης**, η οποία μεταξύ των σκοπών της έθεσε και την ίδρυση και λειτουργία ενός ιστορικού και λαογραφικού μουσείου. Όμως μετά από την αποτυχημένη ζήτηση του τεμένους Καρά Μουσά Πασά για τη στέγαση του λαογραφικού υλικού που ήδη η εταιρεία είχε συγκεντρώσει, και μετά από μια πρώτη προσπάθεια έκθεσης του ιστορικού του μέρους το 1971 στο Λύκειο των Ελληνίδων, με την ευκαιρία του εορτασμού της 150ετηρίδας από την επανάσταση του 1821, έγινε φανερό ότι ο σκοπός αυτός δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί.

Ο **Χριστόφορος Σταυρουλάκης** όμως δεν ήταν άνθρωπος που το έβαζε εύκολα κάτω, γι' αυτό και ήρθε σε συνεννόηση με τον πρόεδρο της Παγκρήτιας Ένωσης **Γεώργιο Βογιατζάκη**. Εκείνος τον οδήγησε στην νεαρή τότε κόρη του **Φαλή Βογιατζάκη**, η οποία και διέθετε όλο το απαιτούμενο σθένος για ένα τόσο μεγάλο εγχείρημα. Πράγματι, ήδη το 1974 αυτή, σε συνεργασία με τον **Χ. Σταυρουλάκη**, συνέστησε το Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου «Ιστορικόν και Λαογραφικόν Μουσείον Ρεθύμνης» και πολύ σύντομα, με δικά της χρήματα αγόρασε το γνωστό μας κτήριο της οδού Βερνάρδου, που βρισκόταν τότε σε ερειπιώδη κατάσταση.

Η ιστορία του κτηρίου είναι μεγάλη. Γνωρίζουμε ότι αποτελούσε τμήμα της αστικής κατοικίας της βενετοκρητικής οικογένειας **Clodio** από το εξαιρετικό θύρωμά του που διασώζεται, ως είσοδος σήμερα στο γνωστό εργαστήριο «φύλλο-κανταΐφι». Η αγροτική έπαυλη της οικογένειας αυτής ήταν το κτήριο που στεγάζει σήμερα το Στρατιωτικό Μουσείο στο Χρωμοναστήρι. Η αστική κατοικία είχε στεγάσει στη συνέχεια την οθωμανική διοίκηση της πόλης, μέχρι την ανέγερση της Νομαρχίας, οπότε και αγοράστηκε από τον πρόεδρο της μουσουλμανικής δημογεροντίας **Σελίμ Μπέη**. Μετά την ανταλλαγή αγοράστηκε από την οικογένεια **Ζαχαρίου**, στεγάζοντας ελαιόμυλο, αλευρόμυλο, επιπλοποιείο και μεταξουργείο. Τελικός ιδιοκτήτης ήταν η **Φαλή Βογιατζάκη**, η οποία και το δώρισε στο Ίδρυμα του Μουσείου.

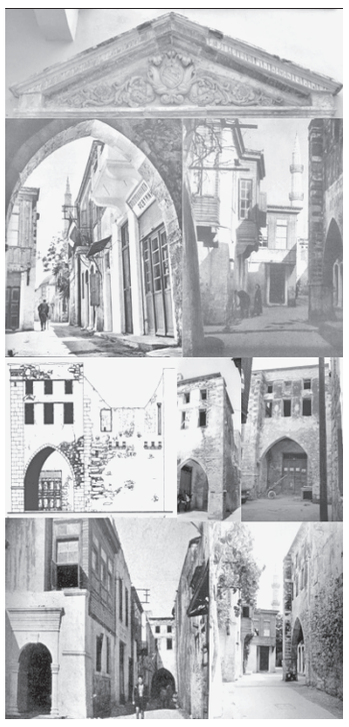

Μετά τον θάνατο του **Χριστόφορου Σταυρουλάκη** το 1979, το έργο της συμπαράστασης στη **Φαλή Βογιατζάκη** συνέχισε με θέρμη ο νέος πρόεδρος της ΙΛΕΡ **Κωστής Ξεξάκης**. Οι παλιότεροι τον θυμόμαστε να συλλέγει αντικείμενα απ' όλο τον Νομό, να προσπαθεί να τα συντηρήσει στα γραφεία της Εταιρείας απέναντι από τη Μητρόπολη και να αγωνίζεται με πάθος για τη δημιουργία του Μουσείου. Διετέλεσε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, όπως και ο **Χρήστος Λαμπράκης**, ο **Γιώργος Αγγελιδάκης** και η **Ροδούλα Σταθάκη-Κούμαρη**. Να σημειώσουμε εδώ για την ιστορία ότι νεότεροι που έχουμε καταλάβει τις θέσεις τους είμαστε ο **Γιώργος Ραφαήλ-Βογιατζάκης**, ο **Μανούσος Παραγιουδάκης**, ο υπογραφόμενος και η **Κατερίνα Τσακάλη-Δομαζάκη**.

Τα εκθέματα όμως δεν μπορούσαν να περιμένουν την αναστήλωση του μεγάρου της οδού Βερνάρδου, η οποία επιτεύχθηκε αργότερα, με χρηματοδότηση από το ΜΟΠ Κρήτης. Για τον σκοπό αυτό παραχωρήθηκε από τον Δήμο Ρεθύμνης ένα τμήμα του παλιότερου σαπουναριού Πίσσα στην οδό Μεσολογγίου, το οποίο είχε αναστηλωθεί από τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς για τη στέγαση του Κέντρου Νέων. Εκεί φιλοξενήθηκε η πρώτη έκθεση του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Ρεθύμνης, εν όσο το ιδιόκτητο κτήριο αναστηλωνόταν, με υπεύθυνο τον **Άρη Χατζηδάκη**.

Η χαρμόσυνη στιγμή της μεταφοράς της έκθεσης, η οποία εμπλουτίστηκε με εκατοντάδες ακόμα εκθέματα, πραγματοποιήθηκε σε χώρους 730 συνολικά τετραγωνικών μέτρων, αλλά και στον υπαίθριο χώρο της αυλής. Επιστημονική υπεύθυνη και της νέας έκθεσης ήταν η **Ροδούλα Σταθάκη-Κούμαρη**, ενώ την καλλιτεχνική επιμέλεια είχαν ο **Γιώργος Ανεμογιάννης**, ο **Πέτρος Ζαμπέλης** και ο **Λάμπης Θεοδωρόπουλος**. Η τελική διάταξη περιλαμβάνει έξι αίθουσες: ιστορικών εκθεμάτων και παραδοσιακών επαγγελμάτων στο ισόγειο, και υφαντικής, κεντητικής, παραδοσιακών καλλιεργειών, και κεραμικής-καλαθοπλεκτικής στον όροφο.

Όπως και σε κάθε άλλο σοβαρό Μουσείο, οι δραστηριότητες του Λαογραφικού Μουσείου δεν περιορίζονται στην έκθεση των περιεχομένων του. Κατά καιρούς διοργανώνει και περιοδικές εκθέσεις. Η πρώτη από αυτές είχε ως θέμα της «Το Ρεθεμνιώτικο παραδοσιακό ψωμί» και πραγματοποιήθηκε το 1983 με την επιμέλεια **Ροδούλας Σταθάκη-Κούμαρη**. Η δεύτερη περιοδική έκθεση είχε ως θέμα τη «Συμβολή της Κρήτης στην παραγωγή και το εμπόριο του μεταξιού» και πραγματοποιήθηκε πέντε χρόνια αργότερα με επιμέλεια της ίδιας. Η επόμενη είχε ως θέμα της το «Ρέθυμνο 1898-1913. Από την Αυτονομία στην Ένωση» και πραγματοποιήθηκε το 1998 με την επιμέλεια της **Λουίζας Καραπιδάκη**. Η τελευταία έκθεση πραγματοποιήθηκε την περασμένη χρονιά με θέμα «Πρωτοσέλιδα εφημερίδων του 1866 για το Αρκάδι» με επιμέλεια του **Γιάννη Παπιομύτογλου**.

Το Μουσείο έχει πραγματοποιήσει επίσης σημαντικό αριθμό αξιομνημόνευτων εκδηλώσεων. Η πιο πρόσφατη ήταν εκείνη με τον τίτλο «Αι χάριτες γυμναί» και αναφερόταν στη γενναιοδωρία του **Γιώργου Εκκεκάκη** και έλαβε χώρα λίγο πριν την εκδημία του. Άλλες εκδηλώσεις του Μουσείου είχαν σχέση με τη λαογραφία, με τη μουσειολογία και με παρουσιάσεις βιβλίων ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος. Πρόσφατη είναι και η διοργάνωση επιστημονικής ημερίδας με θέμα «Μαρτυρίες για τη Μονή Αρκαδίου», σε συνδιοργάνωση με τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και το Σχολικό Μουσείο του Δήμου Ρεθύμνης. Ο τόμος των Πρακτικών της Ημερίδας βρίσκεται υπό εκτύπωση.

Το Μουσείο έχει επίσης προχωρήσει στη διοργάνωση της παρουσίασης του έργου και της τίμησης σημαινόντων ζώντων Κρητών λαογράφων. Μέχρι σήμερα έχει πραγματοποιήσει σχετικές εκδηλώσεις για τον εκπαιδευτικό και πρώην δήμαρχο Ανωγείων **Γεώργιο Σμπώκο** και για τον Χανιώτη λαογράφο **Αντώνη Πλυμάκη**. Σειρά έχει ο επίσης Χανιώτης λαογράφος **Σταμάτης Αποστολάκης**, ενώ τρεις τουλάχιστον ακόμη εκλεκτοί Κρήτες λαογράφοι προγραμματίζεται να παρουσιαστούν στο κοινό του Ρεθύμνου και να τιμηθούν για το έργο τους. Θα πρέπει να αναφέρουμε εδώ ότι το Μουσείο ήδη από το 2012 είχε φροντίσει να τιμήσει και τους τελευταίους επιζώντες παραδοσιακούς αγγειοπλάστες της δυτικής Κρήτης.

Ο εκπαιδευτικός τομέας του Μουσείου έχει αρχίσει να αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια. Έτσι πρόσφατα, με την ευκαιρία του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας Μουσείων, πραγματοποιήθηκε η πρώτη εκπαιδευτική εκδρομή, σε έξι μουσεία του Πάνω και Μέσα Μυλοποτάμου. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα έχουν μεγαλύτερο χρονικό βάθος και περιλαμβάνουν τη «Διακόσμηση και τα σύμβολα στα υφαντά της Κρήτης», με εμψυχώτρια την **Ειρήνη Κλάδου**, τον «Περίπατο στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου», με τον **Νίκο Δερεδάκη**, «Το Μετάξι στο νομό Ρεθύμνου», με την **Αναστασία Πλατυρράχου** και την «Γνωριμία με την παραδοσιακή αγγειοπλαστική», με εμψυχώτριες την **Αλκμήνη Μαλαγάρη** και την **Αναστασία Πλατυρράχου**.

Οι συνεργασίες του Μουσείου με άλλους φορείς υπήρξαν πολλές και αυξάνονται εκθετικά τα τελευταία χρόνια. Από τις πιο μακροχρόνιες είναι εκείνη με τα Κέντρα Ανοιχτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων του Ρεθύμνου, με τα οποία έχουν συνδιοργανωθεί πολλές εκδηλώσεις και δημιουργικά εργαστήρια. Η πιο κοντινή τέτοια συνδιοργάνωση είναι ο λογοτεχνικός περίπατος στο «Ρέθεμνος του Παντελή Πρεβελάκη», που θα πραγματοποιήσουμε την προσεχή Δευτέρα, και ο οποίος θα κλείσει με παρουσίαση-προβολή στο Μουσείο. Μακροχρόνια είναι και η συνεργασία με τον Σύλλογο Κατοίκων Παλιάς Πόλης, με τον οποίο έχουν συνδιοργανωθεί ξεναγήσεις, συναυλίες και ομιλίες-προβολές.

Και στον τομέα των εκδόσεων δεν υστερεί το Μουσείο, εφόσον αυτές ανέρχονται μέχρι σήμερα σε 12, αναφερόμενες στο Ρεθεμνιώτικο Παραδοσιακό Ψωμί, στο Κρητικό κέντημα, στη Διακόσμηση και τα σύμβολα στα υφαντά της Κρήτης, στην περίοδο της Αυτονομίας στο Ρέθυμνο, στη συμβολή της Κρήτης στην παραγωγή και το εμπόριο του μεταξιού, στον Γυμναστικό Σύλλογο Ρεθύμνης, στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου, στο Κρητικό κέντημα, στις συλλογές του Μουσείου, στο ημερολόγιο του έτους 2015, στην παραδοσιακή αγγειοπλαστική τέχνη στο Ρέθυμνο κατά τον 20ο αιώνα και σε Μαρτυρίες για τη Μονή Αρκαδίου. Συγγραφείς τους υπήρξαν 18 συνολικά ερευνητές, γνωστοί όλοι στον επιστημονικό χώρο που δραστηριοποιούνται.

Η πιο πρόσφατη έκδοση αποτελεί τον Κατάλογο του Μουσείου και σηματοδοτεί την «ενηλικίωσή» του, καθώς δε νοείται σύγχρονο σοβαρό μουσείο χωρίς έναν αναλυτικό κατάλογο των εκθεμάτων, των συλλογών και των δράσεών του. Σ' αυτόν βοήθησαν με κείμενά τους 11 ερευνητές, η **Μίνα Κρίκου-Γαλάνη**, ο **Ευτύχης Τζιρτζιλάκης**, η **Στέλλα Χρυσοχόου**, ο **Γιώργος Εκκεκάκης**, ο **Δημήτρης Σκαρτσιλάκης**, η **Ροδούλα Σταθάκη-Κούμαρη**, η **Λίλα ντε Τσάβες**, η **Κατερίνα Κορρέ**, η **Ασπασία Κοκολογιάννη**, η **Τατιάνα Γιανναρά** και ο υποφαινόμενος, ενώ την επιμέλεια της έκδοσης είχε η **Αναστασία Πλατυρράχου** και την καλλιτεχνική επιμέλεια η **Βάνα Ρουσιώτη**. Οι φωτογραφίες που τον κοσμούν έχουν αντληθεί από 11 διαφορετικά αρχεία.

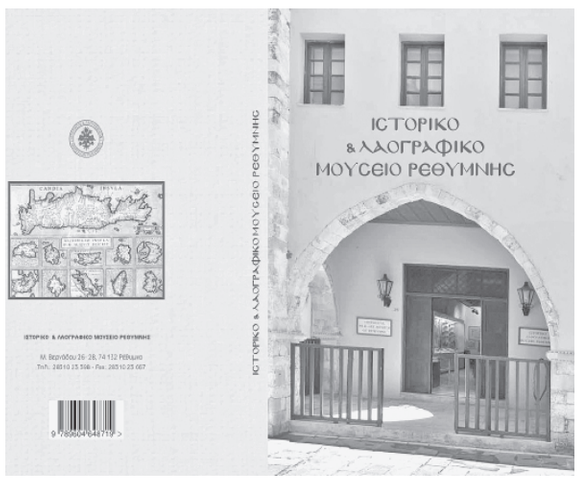

Ο Κατάλογος εκδόθηκε από τις εκδόσεις «Μίλητος» και προλογίζεται από τέως διευθυντή του Μουσείου Μπενάκη **Άγγελο Δεληβοριά**. Ο τίτλος του προλόγου του «Ένα πνευματικό κέντρο αυτογνωσίας και εθνικού αναστοχασμού» είναι ιδιαίτερα τιμητικός. Ο εκλεκτός ακαδημαϊκός κλείνει το κείμενό του ως εξής: «Με όσα εντελώς συνοπτικά αναφέρω, θέλω να τονίσω ότι το Ρέθυμνο πρέπει να είναι περήφανο για το Ιστορικό και Λαογραφικό του Μουσείο, όπως περήφανοι πρέπει να αισθάνονται όσοι έχουν συμβάλει στη δημιουργία του».

Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνης, με την ιστορική διαδρομή που εν συντομία αναπτύξαμε, τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, στο πρόσωπο της ιδρύτριάς του **Φαλής Βογιατζάκη**. Στο πρόσωπό της τιμήθηκαν επίσης και όλοι όσοι αναφέρθηκαν, όπως και οι 155 συνολικά δωρητές, που αναφέρονται ονομαστικά στον Κατάλογο που κυκλοφόρησε. Θα τον παρουσιάσει σε μια όμορφη και σεμνή -όπως πάντα- εκδήλωση η επίκουρη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Κρήτης **Μαριάννα Καλαϊτζιδάκη**, ενώ στην ίδια εκδήλωση, που θα πραγματοποιηθεί την προσεχή Πέμπτη στις 7.45 μ.μ. θα τιμηθούν οι εκ των πρωτεργατών του Μουσείου **Ροδούλα Σταθάκη-Κούμαρη** και **Γιώργος Αγγελιδάκης**.

** Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ερευνητής-συγγραφέας*
strharis@yahoo.gr